

ӘОЖ 343.35

Ногаева Нурбану Макашевна

құқықтану магистрі, Қазақ инновациялық гуманитарлық заң университеті, Семей қаласы, Қазақстан Республикасы
e-mail: nurbanu.makash@mail.ru

Малғаждар Дәурен Бейсенғалиұлы

тарих магистрі, Қазақ инновациялық гуманитарлық заң университеті, Семей қаласы, Қазақстан Республикасы
e-mail: dauren_2005_07_16@mail.ru

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ - ҚОҒАМ ДЕРТІ

Бұл мақалада сыбайлас жемқорлық және оның қоғам өміріне төндіретін зиянына түсінік бере отырып, онымен күресудің заңдылықтары мен жолдары қарастырылған. Сондай-ақ бүгінгі күнге дейінгі жемқорлыққа қарсы күресу бағытындағы заңдар мен ғалымдардың зерттеулері талданған.

***Түйін сөздер:** сыбайлас жемқорлық, пара алу, пара беру, билікті немесе қызметтік өкілеттікті асыра пайдалану, қызмет өкілеттігін теріс пайдалану, заңдылық, ашықтық.*

В данной статье рассмотрены закономерности и способы борьбы с коррупцией и ее ущербом для жизни общества. Также проанализированы законы и исследования ученых по борьбе с коррупцией на сегодняшний день.

***Ключевые слова:** коррупция, получение взятки, дача взятки, превышение власти или служебных полномочий, злоупотребление служебными полномочиями, законность, прозрачность.*

This article discusses the patterns and ways to combat corruption and its damage to society. It also analyzes the laws and research of scientists on the fight against corruption to date.

***Keywords:** corruption, taking a bribe, giving a bribe, abuse of power or official authority, abuse of official authority, legality, transparency.*

Кез келген өркениетті қоғам үшін сыбайлас жемқорлықпен күрес ең өзекті мәселенің бірі болып табылады. Сыбайлас жемқорлық заман ағысымен бірге мол қаражат және қоғамдық бәсекелестік пайда болған жерлерге тамырын жайып, бүгінгі күнге дейін жойылмай отырған кеселдің бірі. Бұл кесел біздің мемлекетімізге де орасан зор нұқсан келтіріп отыр. Сондықтан да Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының негізгі басымдылықтарының бірі жемқорлықпен күресу болып табылады. Осы арада сыбайлас жемқорлыққа анықтама бере кетсем. Сыбайлас жемқорлық – мемлекеттік міндеттерді атқаратын адамдардың, сондай-ақ соларға теңестірілген адамдардың лауазымдық өкілеттігін және соған байланысты мүмкіндіктерін пайдалана отырып не мүліктік пайда алу үшін олардың өз өкілеттіктерін өзгеше пайдалануы, жеке өзі немесе делдалдар арқылы заңда көзделмеген мүліктік игіліктер мен артықшылықтар алуы, сол сияқты бұл адамдарға жеке және заңды тұлғалардың аталған игіліктер мен артықшылықтарды құқыққа қарсы беруі арқылы оларды сатып алуы болып табылады.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасының заңына сәйкес, «барлық мемлекеттік органдар мен

лауазымды адамдар өз құзыреті шегінде жемқорлыққа қарсы тұруға міндетті»[1].

Қ Р президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: Жемқорлық- жай құқық бұзушылық емес, ол мемлекеттің тиімділігіне ұлттық қауіпсіздіген төнетін қатер болып саналатынын айтып жемқорлықпен күресті күшейту үшін заңнамаларды жетілдіруге арнайы тапсырмалар берген. Соның негізінде мемлекеттегі осы бағыттағы заңнамаларға көптеген өзгерістер енгізілді. Сонымен қатар жыл сайынғы Қ Р президентінің жолдауында да жемқорлықпен күресу мәселелері көтеріліп отырды.

Қ Р Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы жолдауы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» деп аталатын жолдауда 10 негізгі басымдық көрсетті. Соның тоғызыншысы «Жемқорлықпен күрес және заңның үстемдігі» тарауында «Жемқорлықпен күрес жалғасын табатындығын және соңғы үш жылда жемқорлық үшін 2,5 мыңнан астам адам сотталғандығын, 17 миллиард залал мемлекетке өндірілгендігін айтты»[2].

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексіне бойынша сыбайлас жемқорлық қылмыстарына мыналар жатады: мемлекеттік қызметтер атқаруға уәкілетті адам не оған теңестірілген адамдар жасаған сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе ысырап ету, егер оларды өзінің қызмет бабын пайдаланумен қатар жасаса (ҚК 189-бабы); мемлекеттік функцияларды атқаруға уәкілетті адам не оған теңестірілген адам жасаған алаяқтық, егер ол өз қызмет бабын пайдаланумен ұштасса (ҚК 190-бабы); мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілетті не оған теңестірілген адам жасаған жалған кәсіпкерлік, егер оларды өз қызмет бабын пайдаланумен ұштастырып жасаса (ҚК 215-бабының үшінші бөлігі в тармағы); мемлекеттік қызметтер атқаруға уәкілетті адам не оған теңестірілген адам жасаған заңсыз жолмен алынған ақша қаражатын немесе өзге мүлікті заңдастыру, егер оларды өзінің қызмет бабын пайдаланумен қатар жасаса (ҚК- 218-бабыны); мемлекеттік қызметтер атқаруға уәкілетті адам не оған теңестірілген адам жасаған экономикалық контрабанда, егер оларды өзінің қызмет бабын пайдаланумен қатар жасаса (ҚК 234 бабы); мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілетті не оған теңестірілген адам жасаған рейдерлік, егер ол оның қызмет бабын пайдаланумен ұштасса (ҚК 249-бабы); қызмет өкілеттігін теріс пайдалану (ҚК 361-бабы); өзі немесе басқа адамдар немесе ұйымдар үшін пайда мен артықшылық алу не басқа адамдарға немесе ұйымдарға зиян келтіру мақсатында жасалған билікті не қызметтік өкілеттікті асыра пайдалану (ҚК 362-бабы); кәсіпкерлік қызметке заңсыз қатысу (ҚК 364-бабы); заңды кәсіпкерлік қызметке кедергі жасау (ҚК 365бабы); пара алу (ҚК 366-бабы); пара беру (ҚК 367-бабы); паракорлыққа делдал болу (ҚК 368-бабы); қызметтік жалғандық жасау (ҚК 369бабы); қызметтегі әрекетсіздік (ҚК - бабы); билікті теріс пайдалану (ҚК 450-бабы); өзі немесе басқа адамдар немесе ұйымдар үшін пайда мен артықшылық алу не басқа адамдарға немесе ұйымдарға зиян келтіру мақсатында жасалған билікті немесе қызметтік өкілеттіктерді асыра пайдалану (ҚК 451-); биліктің әрекетсіздігі (ҚК 452-бабы)[3].

Сыбайлас жемқорлық құбылысымен күресуде еліміз қылмыстық заңнама мен қатар, мемлекеттік бағдарламаларды іске қосуда.

Сыбайлас жемқорлық бұл теріс қылық, әрі құқық бұзушылық, әрі қылмыс болып табылса

да ол күнделікті қоғам өмірінде кездесіп жатыр. Мемлекет те сыбайлас жемқорлыққа қатысты заңдар мен нормативтік актілерді қайта қабылдап, күресті күшейтуде.

Сыбайлас жемқорлықпен күресудегі басты мақсат сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру, қазір осы бағытта арнаулы оқу орындарында және жоғарғы оқу орындарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет пәні енгізіліп, үш жыл қатарынан жүргізіліп келеді.

Сыбайлас жемқорлық профилактикасының пәрменді тетігі қоғамдық бақылау болып табылады[4].

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заң талабының аясында жемқорлыққа қарсы іс-әрекеттер әр салада жүзеге асырылуда. Әсіресе, халық паракорлық дертімен жиі бетпе-бет келеді. Сыбайлас жемқорлықпен күресті жеке қарау мүмкін емес. Сондықтан, кез келген ортада пара беру мен пара алудың жолын кесуде қоғам болып белсенділік танытқан дұрыс және әрбір адам өзінің ішкі ниетін жан дүниесін тазарқанда ғана бұл кеселді жоюға негіз бар.

Мемлекеттік қызметшілердің сыбайлас жемқорлық қылмыстар және осы тұрғыдағы құқық бұзушылықтарға бой алдыруының себебі көп. Оған ең алдымен қызметшілердің білім деңгейінің, әдептілік ұстанымының төмен болуы әсер ететін болса керек. Кей мемлекеттік қызметшілердің құқық бұзушылыққа немқұрайлылық танытуы, кәсіби әдептілігінің жетіспеуі де, жеке басының қамын ойлауы да паракорлықтың дендеуіне септігін тигізуде. Сондай-ақ, кейбір мемлекеттік орган басшыларының сыбайлас жемқорлыққа қарсы заң талаптарын атқаруда ынта танытпай, жұмыс жүргізбеуі де жемқорлықтың тамырын тереңдете түседі.

Сыбайлас жемқорлық әрекеттері бойынша тиісті шара қолданудың негізі - ол азаматтардың арыз-шағымы. Мемлекетіміздің әрбір азаматы Қазақстан Республикасының Конституциясын және заңдарын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен қадір-қасиетін құрметтеуге міндетті.

Паракорлық мемлекеттік органдардың тиісті қызмет атқаруына кері әсерін тигізіп, беделіне нұқсан келтіреді, заңды қағидаларды теріске шығарып, азаматтардың конституциялық құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуына түрткі болады. Қазақстан Республикасының «Сыбайлас

жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңына сәйкес, сыбайлас жемқорлықпен күресті барлық мемлекеттің органдар мен онда қызмет атқаратын лауазымды тұлғалар жүргізуі тиіс. Мемлекеттің органдардың, ұжымдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының басшылары өз өкілеттігі шегінде кадр, бақылау, заңгерлік және өзге де қызметтерін тарта отырып, заң талаптарының орындалуын қамтамасыз етуге міндетті.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл» ҚР Заңының негізгі қағидаттары заңдылық, адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғау басымдығы, жариялылық пен ашықтық, мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимыл жасауы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларын жүйелі және кешенді пайдалану, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шараларын басым қолдану, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға жәрдем көрсететін адамдарды көтермелеу және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды жасағаны үшін жазаның бұлтартпастығы[5].

Сыбайлас жемқорлықты жою бағытында мемлекеттік қызметке тұруға да қатал талаптар енгізілді.

Әрине, сыбайлас жемқорлық дәрі беріп емдейтін сырқат емес. Айналасындағы салауатты, таза және сау ортаны шарпып, тыныс-тіршілігін тарылтатын, заңсыз

әрекеттер. Қоғамдық ортаның және мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, дара кәсіпкерлердің, азаматтардың қызмет етуіне қатер төндіретін қауіпті дертті болдырмаудың тетігі халықтың өзінде. Бұл дерттің алдын алып, қоғамға таралу жолдарын кесіп, оның ұлғаюына жол бермеу керек. Ол үшін жемқорлыққа бей-жай қарамай, ат салысып, қарсы жұмылуымыз қажет. Сонда ғана ел мүддесі үшін зор үлес қосатынымыз және халық сенімінен шығатынымыз анық.

Сыбайлас жемқорлық әрекеттері бойынша тиісті шара қолданудың негізі - ол азаматтардың арыз-шағымы. Мемлекетіміздің әрбір азаматы Қазақстан Республикасының Конституциясын және заңдарын сақтауға, басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен қадір-қасиетін құрметтеуге міндетті.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» заң талабының аясында жемқорлыққа қарсы іс-әрекеттер әр салада жүзеге асырылуда. Әсіресе, халық парақорлық дертімен жиі бетпе-бет келеді. Сыбайлас жемқорлықпен күресті жеке қарау мүмкін емес. Сондықтан, кез-келген ортада пара беру мен пара алудың жолын кесуде қоғам болып белсенділік танытуымыз қажет. Сыбайлас жемқорлықпен күресу барлық Қазақстан Республикасы азаматтарының азаматтық борышы деп білу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410-V Заңы (06.04.2016 жылғы өзгерту, толықтырулармен)
2. ҚР Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы жолдауы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері»
3. ҚР қылмыстық кодексі. 2014ж 3шілде
4. ҚР Президентінің 2014 жылғы 26 желтоқсандағы №986 Жарлығымен бекітілген ҚР 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы
5. Смағұлов А.А. «Сыбайлас жемқорлық қылмысқа қарсы күрес проблемалары», Астана, 2012

Ногаева Нурбану Макашевна

Лауазымы: аға оқытушы, магистр, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Пошталық мекен-жайы: F18Y8K0, Қазақстан Республикасы, Семей к., Шмидта көшесі, 44
Ұялы. тел: +7 778 937 77 09
E-mail: nurbanu.makash@mail.ru

Малғаждар Дәурен Бейсенғалиұлы

Лауазымы: аға оқытушы, магистр, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Пошталық мекен-жайы: F18Y8K0, Қазақстан Республикасы, Семей к., Шмидта көшесі 44
Ұялы. тел: +7 771 959 80 44
E-mail: dauren_2005_07_16@mail.ru

Сыбайлас жемқорлық - қоғам дерті

Ногаева Нурбану Макашевна

Должность: старший преподаватель, магистр, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет
Почтовый адрес: F18Y8K0, Республика Казахстан, г. Семей, ул.Шмидта, 44
Сот. тел: +7 778 937 77 09
E-mail: nurbanu.makash@mail.ru

Малғаждар Даурен Бейсенғалиевич

Должность: старший преподаватель, магистр, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет

Почтовый адрес: F18Y8K0, Республика Казахстан, г. Семей, ул.Шмидта, 44

Сот. тел: 7 771 959 80 44

E-mail: dauren_2005_07_16@mail.ru

Коррупция - болезнь общества

Nogaeva Nurbanu Makashevna

Position: senior lecturer, master of law, Kazakh humanitarian-legal innovative university

Mailing address: F18Y8K0, Republic of Kazakhstan, Semey, st.Shmidta, 44

Mob.phone: +7 771 959 80 44

E-mail: nurbanu.makash@mail.ru

Malgazhdar Dauren Beisengalyuly

Position: senior lecturer, master of law, Kazakh humanitarian-legal innovative university

Mailing address: F18Y8K0, Republic of Kazakhstan, Semey, st.Shmidta, 44

Mob.phone: +7778 937 77 09

E-mail: dauren_2005_07_16@mail.ru

Corruption is a disease of society